

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МИСТЕЦТВ
ІМЕНІ І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

НІКОЛЕНКО РОКСАНА ВІКТОРІВНА

УДК : 78.071.1(71)(092):780.616.432.072]:78.03

ДИСЕРТАЦІЯ

**СТИЛЬОВІ МЕХАНІЗМИ
ВИКОНАВСЬКОЇ ТА КОМПОЗИТОРСЬКОЇ ТВОРЧОСТІ
М.-А. АМЛЕНА**

Спеціальність 025 – «Музичне мистецтво»
Галузь знань 02 – «Культура і мистецтво»

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Р. В. Ніколенко

Науковий керівник –
Александрова Оксана Олександрівна,
доктор мистецтвознавства, доцент

Харків – 2021

АНОТАЦІЯ

Ніколенко Р. В. Стильові механізми виконавської та композиторської творчості Марка-Андре Амлена – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво» (02 – «Культура і мистецтво») Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського, Міністерство культури України та інформаційної політики. Харків, 2021.

У роботі досліджується виконавська та композиторська творчість видатного франко-канадського піаніста-віртуоза Марка-Андре Амлена (*Marc-André Hamelin*), яка викликає зацікавленість широкого кола слухачів і професійних музикантів. Твори М.-А. Амлена звучать на авторитетних конкурсах піаністів, а його концертні та студійні записи отримують схвальні відгуки провідних світових музично-критичних видань та відзначаються престижними винагородами. Втім, певні аспекти виконавської та композиторської діяльності митця поки що не отримали достатньо повного музикознавчого осмислення. В роботі обґрунтовується гіпотеза, що інтерес до творчості М.-А. Амлена багато в чому зумовлений яскравим відображенням у ній важливих тенденцій сучасної культури, таких як опрацювання музичної спадщини минулого, діалогічність, використання іронії як засобу музичного мислення.

Методологічною базою дослідження є комплекс ідей, втілених у естетично-філософських концепціях постмодерну. Однак, оскільки поняття постмодерн охоплює дуже широке коло соціологічних та мистецьких явищ, філософських ідей та культурологічних концепцій, в представленій роботі пропонується використовувати дотичну до постмодерну концепцію діалогу культур. Вона є більш предметною і дозволяє звужити коло досліджуваних питань та конкретизувати музичні явища, що слугують матеріалом дослідження. Використання цієї концепції дозволяє зосередити увагу на втіленні у музичному мистецтві принципу гри. В творчості М.-А. Амлена він

відображається у співставленні різних історичних стилів у рамках одного твору і специфіці застосування музичних цитат.

Серед важливих тенденцій сучасного музичного мистецтва, які втілюються у виконавській діяльності М.-А. Амлена, в роботі виділяються дві. Перша — звернення до творчості композиторів, музика яких, не зважаючи на свою художню цінність, довгий час лишалась поза увагою широкого кола виконавців та слухачів. Актуалізуючи її, канадський піаніст ставить маловідомих митців поряд із загальноновизнаними майстрами, доробок яких входить до золотого фонду фортепіанної літератури. Друга тенденція — включення до власного репертуару не лише оригінальних опусів різних авторів, але й транскрипцій, як власних, так і створених іншими композиторами. Ці твори можна сприймати як своєрідні «коментарі» до музичних «першоджерел».

Серед принципів постмодерної музичної естетики, які проявляються у композиторській творчості М.-А. Амлена, в роботі, в першу чергу, досліджується вибір тематичного матеріалу для подальшого опрацювання. Найбільш показовими в цьому сенсі є варіаційні цикли та транскрипції: звертаючись до цих жанрів, митець використовує музичний матеріал, який репрезентує історичні епохи від Середньовіччя та Ренесансу до Романтизму. Переміщуючи тематизм різних епох у контекст сучасної музичної мови, композитор іронічно переосмислює його та комбінує в рамках одного твору декілька різних стилів.

У дисертації підкреслюється, що взаємозв'язок виконавського та композиторського аспектів діяльності М.-А. Амлена втілюється в репертуарних вподобаннях митця, які знаходять безпосереднє відображення у створених ним опусах. В цьому сенсі М.-А. Амлена можна вважати продовжувачем творчої традиції таких піаністів-композиторів, як Ф. Ліст, Л. Годовський, Ф. Бузоні та С. Рахманінов. Певні принципи організації фактури та осмислення чужого тематизму, представлені в опусах М.-А. Амлена (в першу чергу транскрипціях та варіаціях), відсилають до

творчих методів означених митців. В найбільшій мірі це стосується стилів транскрипцій Л. Годовського та Ф. Бузоні, які М.-А. Амлен органічно поєднує у своїх творах цього жанру.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше в українському музикознавстві здійснено комплексний аналіз виконавського та композиторського доробку канадського митця, на основі чого виявлено механізми його індивідуального стилю в єдності виконавського та композиторського аспектів. Досліджено зміни репертуарних пріоритетів М.-А. Амлена, що дозволяє уточнити періодизацію його виконавської творчості. Прослідковується зв'язок виконавської та композиторської творчості М.-А. Амлена з естетичними настановами постмодерну та дотичного до нього феномену діалогу культур, що використані як своєрідні ключі до осмислення специфіки творчості митця. Спосіб композиторської роботи М.-А. Амлена із запозиченим музичним матеріалом запропоновано розглядати як своєрідні музичні «гіперпосилання». Подальшого розвитку дістали музикознавчі теорії виконавського та композиторського стилів, виконавської інтерпретації, втілення естетичних настанов постмодерну та діалогу культур у музичному мистецтві.

Практичне значення роботи. Матеріали та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані у лекційних курсах «Історія світової музики», «Історія фортепіанного мистецтва» «Аналіз музичних творів», «Музична інтерпретація» для здобувачів освітніх рівнів бакалавра та магістра вищих навчальних музичних закладів України; у курсі «Актуальні аспекти теоретичного музикознавства» для аспірантів та асистентів-стажистів, а також у класі спеціального фортепіано.

Ключові слова: варіаційний цикл, діалог культур, жанр, індивідуальний виконавський/композиторський стиль, М.-А. Амлен, музичне «гіперпосилання», постмодерн, репертуар, транскрипція.

SUMMARY

Nikolenko R. V. Stylistic mechanisms of performing and composing creativity of Marc-André Hamelin – qualification scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation for the scientific degree Doctor of philosophy (PhD), specialty 025 – Music Art, branch of knowledge 02 – Culture and Art. Kharkiv National University of Arts named after I. P. Kotlyarevsky, Ministry of culture of Ukraine and Information Policy. Kharkiv, 2021.

The work examines the performing and composing work of the outstanding French-Canadian virtuoso pianist Marc-André Hamelin, which arouses the interest of a wide range of listeners and professional musicians. M.-A. Hamelin's works are performed at reputable piano competitions, and his concert and studio recordings receive positive reviews from the world's leading music and critical publications and are awarded prestigious awards. However, certain aspects of the artist's performing and composing activities have not yet received a sufficiently complete musicological understanding. The paper substantiates the hypothesis that the interest in the work of M.-A. Hamelin is largely due to the vivid reflection in it of important trends of modern culture, such as the study of the musical heritage of the past, dialogicism, and the use of irony as a means of musical thinking.

The methodological basis of the research is a set of ideas embodied in the aesthetic and philosophical concepts of postmodernism. However, since the concept of postmodernism covers a very wide range of sociological and artistic phenomena, philosophical ideas and cultural concepts, the presented paper suggests using the concept of dialogue of cultures tangent to postmodern. It is more substantive and allows you to narrow down the range of issues studied and specify the musical phenomena that serve as the research material. Using this concept allows you to focus on the implementation of the principle of play in the musical art. In the work of M.-A. Hamelin it is reflected in the comparison of different historical styles within a single work and the specifics of the use of musical quotations.

Among the important trends of contemporary musical art, which are embodied in the performing activities of M.-A. Hamelin, two stand out in the work. The first is an appeal to the work of composers whose music, despite its artistic value, has long been ignored by a wide range of performers and listeners. Updating it, the Canadian pianist puts little-known artists along with generally recognized masters, whose heritage is included in the golden fund of piano literature. The second trend is to include in your own repertoire not only original opuses by different authors, but also transcriptions, both your own and created by other composers. These works can be perceived as a kind of “commentary” on musical “primary sources”.

Among the principles of postmodern musical aesthetics, which are manifested in the compositional creativity of M.-A. Hamelin, the work primarily examines the choice of thematic material for further study. The most significant in this sense are variational cycles and transcriptions: referring to these genres, the artist uses musical material that represents historical epochs from the Middle Ages and Renaissance to Romanticism. Moving the thematism of different eras into the context of modern musical language, the composer ironically reinterprets it and combines several different styles within one work.

The dissertation emphasizes that the relationship between the performing and compositional aspects of M.-A. Hamelin’s activity is embodied in the artist’s repertoire preferences, which are directly reflected in the opuses created by him. In this sense M.-A. Hamelin can be considered a continuation of the creative tradition of such pianists and composers as F. Liszt, L. Godowsky, F. Busoni and S. Rachmaninoff. Certain principles of organizing texture and understanding other people's thematicism, presented in the opuses of M.-A. Hamelin (primarily transcriptions and variations), refer to the creative methods of these artists. To the greatest extent, this applies to the transcription styles of L. Godowsky and F. Busoni, which M.-A. Hamelin organically combines in his works of this genre.

The scientific novelty of the results obtained lies in the fact that for the first time in Ukrainian musicology, a comprehensive analysis of the performing

and compositional heritage of a Canadian artist was carried out, on the basis of which the mechanisms of his individual style in the unity of performing and compositional aspects were identified. Changes in the repertoire priorities of M.-A. Hamelin are studied, which makes it possible to clarify the periodization of his performing work. There is a connection between the performing and compositional creativity of M.-A. Hamelin with the aesthetic instructions of postmodernism and the related phenomenon of cultural dialogue, which are used as a kind of key to understanding the specifics of the artist's work. The method of M.-A. Hamelin's compositional work with borrowed musical material is proposed to be considered as a kind of musical "hyperlinks". Musicological theories of performing and compositional styles, performing interpretation, and the embodiment of postmodern aesthetic attitudes and cultural dialogue in musical art were further developed.

Practical significance of the work. Materials and conclusions of the dissertation research can be used in the lecture courses "History of world music", "History of piano art", "Analysis of musical works", "Musical interpretation" for applicants of bachelor's and master's educational levels of higher educational music institutions of Ukraine; in the course "Actual aspects of theoretical musicology" for graduate students and trainee assistants, as well as in the special piano class.

Key words: dialogue of cultures, genre, individual performing/composing style, M.-A. Hamelin, musical "hyperlink", postmodern, repertoire, transcription, variational cycle.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ніколенко Р. Специфіка іронічного у творчості М.-А. Амлена на прикладі «Варіацій на тему Паганіні». *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: зб. наук. ст. / Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків, 2019. Вип. 52. Когнітивне музикознавство. С. 132–144.*

2. Ніколенко Р. Композиторський та виконавський стиль М.-А. Амлена у контексті естетики постмодернізму. *Аспекти історичного музикознавства* : зб. наук. ст. / Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків, 2018. Вип. XIV. С. 168–180.

3. Ніколенко Р. Інтерпретація чужого тематичного матеріалу в композиторській творчості М.-А. Амлена. *Культура України* : зб. наук. пр. / Харківська державна академія культури. Харків : ХДАК, 2019. Вип. 66. С. 175–183.

4. Ніколенко Р. Жанрова основа транскрипцій М.-А. Амлена (на прикладі *Étude No.1: Triple Étude (after Chopin)* и *Tico-tico no fubá*). *The European journal of arts*. Vienna : Premier publishing, 2020 №1. P. 63–67.

5. Ніколенко Р. Історична ретроспектива у композиторській творчості М.-А. Амлена. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*: зб. наук. ст. / Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків, 2020. Вип. 56. С. 238–252.

6. Ніколенко Р. Варіаційні цикли Марка-Андре Амлена: композиторська інтерпретація жанру. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2020. Вип. 127. ISSN 2522-4204 (online). С. 83–95.

7. Ніколенко Р. В. Леопольд Годовський – Марк-Андре Амлен: історико-культурний діалог митців. *Міжнародна наукова конференція «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку»*. Харківська державна академія культури, 26–27 листопада 2020 року. Харків : Видавець ПП Озеров Г. В., 2020. С. 319-321.